

רותי אבליוביץ

המחול, בדומה ליתר אמנויות המופע, הוא במהותו ברחלופי: הגוף המופיע על הבמה לעולם יהיה מוכפף לסד הזמן, לחד-פעמיות המחוללת את נוכחותו, לייחודיותו הגופנית, לבלעדיות תנועתו. לכן כתיבת ביקורת על מחול פירושה כתיבה על האופנים בהם מופעו של הגוף הרוקד נחרט בזיכרון, אישי ונסיבתי ככל שיהיה. הזמן, כידוע, נוטה לתעתע ולהתל ברישום הזיכרון וכפועל יוצא מכך, מבנה את הניסיון לשחזר אירועים מן העבר כהתערבות פואטית. כך גם במחול. חוסר היכולת המובנית של הגוף הרוקד לשוב על צעדיו, להחזיר אחורנית את הזמן, הפך לנושא מרכזי בפרפורמנס ובמחול עכשווי, ואף זכה להדים במופעי פסטיבל צוללן, שנערך השנה בהיולו האמנותי של עידו פדר. דרמטורגיות של פעולת הזמן על הגוף, והאופנים בהם מחול מנלם היסטוריה פרטית או אמנותית, ומשמע אותה, עמדו במרכז החקירה האמנותית של רבים מהמופעים שהוצגו בפסטיבל.

פסטיבל צוללן התקיים במשך שלושה סופי שבוע בחודש ספטמבר 2019 (29.8-15.09.2018), בהם הוצגו עבודות מחול ופרפורמנס, שהציגו מנעד רחב של פרקטיקות כוריאוגרפיות. תכניית הפסטיבל הציעה את המושג PrimiTV כעוגן רעיוני המקשר בין היצירות שהוצגו. המושג PrimiTV הוא קלחם הלוכד תנועה דיאלקטית, בה השאיפה לקדמה ולטכנולוגיה מופרעת בעקבות כמיהה לשוב

דקות, הגוף מתעייף, האוויר מתרוקן ומאיר נעצרת. כעת, כל שנוטר למאיר הוא התמסרות לתנועת הזמן: היא כלואה במרחבי הזמן שהיא טווחה. המופע של מאיר מלווה ברישומים של רשתות החרוטות באינטנסיביות באמצעות עטים צבעוניים. רשתות אלו נפרשות על כל המשטח המצויר בדחיסות ומתפשטות על-פני משטחים שלמים. רישומי הרשתות הללו גם מופיעים על גליונות, שהקהל מוזמן לקחת, בכניסה לתיאטרון — מעין "רישומי פעולה" עדינים המזכירים בצפיפותם את סדרת התחריטים "בתי הכלא של הדמיון" של ג'ובאני בטיסטה פיראנזי (Piranesi, 1720-1778) — ומאיר עצמה לבושה בחליפה ובנעלי בד עליהם מודפסות הרשתות הרשומות. כמו בעבודתו של פיראנזי, המבוך החזרתי, מגדיר בית כלא שהוא תוצר של דמיון, אך בה בעת גם לוכד את הדמיון בסבך אינסופי של הסתעפויות. המבוך שב וחוזר במופע של מאיר גם מתוך עיצוב הבמה. בחלק האחורי של הבמה מוצבת רמפה מונבחה שמעליה תלויים צינורות פח בגדלים ועובי שונים. מאיר אוספת צינור, מובילה אותו, תוך התנגשות רועשת בצינורות התלויים, אל חלקה העליון של הרמפה, רק על מנת לחזות בגלגולו הבלתי נמנע למטה, באינרציה של תנועת הירידה שמגיעה, כידוע, בסוף כל עלייה. תנועת הגוף של מאיר מנושמת ומרעישה אל מול מבנה החלל; הגוף כפי שמראה מאיר הוא זמן, מושהה או בלתי מדויק, ליניארי או מעגלי, עוד לא נוצרה תנועה שיכולה לעצור את הזמן, גם לא לפסוע אותו. הגוף, ביצירתה של מאיר, עומד אל מול הזמן; נתון למרותו.

בעקבות הזמן: רשמים מאוחרים מפסטיבל צוללן, 2018

על הבמה, הזמן ממסגר את נוכחותו של הצופה; הוא מבנה את הגוף הרוקד כציר משמעות ליניארית ומגדיר את חלל המופע. כך, למשל, בעבודתה של מיכל סממה *ציור קיר*, שבוצעה בגרסתה הראשונה על ידי מיכל ובמסגרת הפסטיבל כחלק מ"רטרוספקטיבה: הכנסת אורחים" של סממה, על-ידי עמר עוזיאל. ב*ציור קיר* הגוף העירום מסמן גבול: בתנועה זוחלת, מתפתלת וכמו נמרכת הגוף העירום מסמן את נבולות החלל, על קירותיו ופינותיו, כמין המופע ובעיקר כמין של הצופים במופע. הזמן הופך במופע זה לאנרגיה (פרפורמטיבית) אקטיבית שמפעילה את הקהל ופועלת על הגוף הנוכח בו. וכך, הזמן הקצוב של החוויה הופך במופע זה לזמן הקצוב במרחב. *ציור קיר* ממסגר את המופע כמשך אחד (במושגים קולנועיים אפשר להגדיר את הזמן במופע זה כ-*long shot* וכך מדגיש את הליניאריות של הזמן, אולם הזמן לא תמיד מופיע מתוך רציפות; הוא יכול להיפתח באופן מקוטע ושסוע כהבהוב המציג עבר בלתי שלם. המופע *דונוקס* של תמר לם ודייב קרן מציג את המתח בין רצפי ההווה למשכי הזמן השבורים. המופע של לם וקרן התקיים בחלל היונג יידיש — מרכז לתרבות ולספרות יידיש שנמצא באחד מחללי התחנה המרכזיים. הכניסה לחלל הספרייה היא בבחינת כניסה למרחב שבו הזמן לכאורה קפא, מקום בו מתגוררות רוחות רפאים של תרבות יהודית גלותית. על רקע ערמות ספרים, על במה מאובקת, לם וקרן הציגו פרפורמנס, המשלב בלדות מושרות, נגינה חיה ותנועה, ומגולל את סיפור התאהבותם ופרידתם הבלתי נמנעת של זוג אוהבים. מתוך דינמיקה, לרוב בלתי נשלטת, בין יצרים ודחפים לרפלקסיה עליהם, סיפור ההתאהבות והפרדה של הזוג מתואר מתוך המבט הרטרוספקטיבי. אולם, כמו "ברטרוספקטיבה" של מיכל סממה וכפי שמראים לם וקרן במופעם, כל ניסיון לקבע ולפחלץ זיכרון נדון לקריסה תחת כוחו של הזמן. במהרה המקור נכנע לדינמיקה של הזמן המופע, הסיפור מתאר את התיישנות הזיכרון, על שירתו במשך הזמן.

החזרתיות, כניסטה רעיונית ופויזית מרכזית במחול ובפרפורמנס, מאתגרת את הדינמיקה של זרימת הזמן "האמיתי" ומציעה מבט על הקיפולים והפיתולים

אחורנית בזמן אל עבר שנתפס (בערגה) כפשוט, יצרי וראשוני. בהתאמה, הגוף ה-PrimiTV מנכיח את המתח בין הווה ועתיד לעבר כחלק מהותי ממופעו, ומדגיש את התפר המבחין בין ה"ממשי" הבסיסי והחומרי לבין המלאכותי, המסונן והטכנולוגי. ברשימה זו אכנה את המתח הזה "משבר הזמן" ואנסה להבין, מתוך המגוון הרחב של דפוס יצירה כוריאוגרפיים, ביצועים וגופים שהוצגו בפסטיבל, את האופן בו הוא חולל את המופעים השונים ואת האופן בו אלו עיצבו ופירשו משברי זמן. משבר הזמן קריטי כשמדובר במנגנוני הגוף הנשי ובפרט בכל הקשור לוויסות והנעה של כושר היצירה הנשית. מבלי לנלוש לדיון מהותני, אך גם מבלי להתכחש לשעון הביולוגי — שמתקתק בתוך כל גוף נשי — אני מבקשת לבחון את אופן בו היצירות שהוצגו בפסטיבל הביעו את היחסים בין גוף וזמן ובחנו כיצד זמן מעצב גוף, ומננד, כיצד הגוף קוצב את הזמן.

הפיזיולוגיה הנשית בנויה לפי מערכת מחזורית שבה מתרחשת מדי חודש תנועה מעגלית. עם זאת, עם הזמן, כמו גם המעגליות, או המחזוריות, הופכת לספירלה. במילים אחרות, כל תנועה חזרתית נתונה בסופה לליניאריות הזמן. ביצירה *ליין אפ* מאת לי מאיר הוצגו מודלים שונים להתנגדות לליניאריות הכפזיה של הזמן; לחוסר השליטה שיש לגוף — ובעצם, לכולנו — אל מול כוחו של הזמן. המופע, אשר החל לפני ובזמן כניסת הקהל למושבם, נפתח בעמידתה של מאיר אל מול הקהל כשהיא מסבירה ליושבים, בדיבור אובססיבי, מהיר וחזרתי, את מה שהם למעשה חווים יחד אתה עכשיו: "הקהל נכנס מבחוץ אל האולם והתיישב על כיסאות הצופים." מאיר חוזרת שוב ושוב על המשפט (מבוצע בשפה האנגלית) וכך, ההווה, שחולקים מאיר והקהל, מבואר ומפורק עד לכדי התפוררותו המוחלטת לחלקיקים קטנטנים. מאיר הוגה את המילים במהירות; מרוקנת את האוויר מנופה ואז, בפעולה כמו כפייתית ומעגלית, שואפת עוד אוויר כדי להמשיך לחזור על המילים. אופן הדיבור של מאיר מתנגד לרשתות הליניאריות של הזמן; בדיבורה היא מבקשת כמו לארגן את המציאות מפני החרדה מכיליון — מהסוף הבלתי נמנע. אולם, כצפוי, זו ניזונה לכישלון נחרץ. לאחר שלושים

Merav Dagan's *Bloody Mary*, photo: Ofir Ben-Shimon

מירב דגן ביצירתה *מחורבנת*, צלם: אופיר בן-שמעון

המתקיימים בהמשך היומיומי. מרב דגן, ביצירה *מחורבנת* (bloody Mary) מציגה את המחזוריות המובנית של הגוף הנשי. במהלך המופע דגן סופרת, בחזרתיות, את ימי המחזור החודשי. המחזור החודשי, מסבירה דגן בתכניית המופע, הופך ל"score" כוריאוגרפי, למקצב הפנימי של הגוף. במילים אחרות, הזמן מבנה את החלל ואת תנועת הגוף. במהלך המופע דגן מצטטת, בפעולה בימתית ובתנועה, יצירות פרפורמנס ומחול של נשים, כקלישאות שבמרכזן העיסוק בפוטנציאל היצירתי הטמון בגוף הנשי, כמו, למשל, אפיית עוגה או ביוץ. היא מדגימה במופעה את האובדן הבלתי נמנע שנמצא בסוף כל מחזור ומאפשר את התחלתו מחדש. "אם העולם הוא אישה, ויש לה גוף שיש בו רחם, ויש בו חורבן, ויש בו חיים, והם לא מפחדים זה מזה," כותבת דגן בתכנייה של המופע. בציטוט זה מבנה דגן את הגוף שלה כמקום המעובר על ידי כוחות הזמן ונתון לו. אפשר גם לקרוא למקום כזה ארכיון.

החזרה בזמן ובתוכה המבט הרטרופסקטיבי על היצירה הייתה למוטיב חוזר במופעי פסטיבל צוללן שהתקיים השנה. כך, למשל, נעה דר ושרון צוקרמן ויור הן כוריאוגרפיות־רקדניות שחזרו להופיע עם מופעים אישיים חדשים אחרי היעדרות ממושכת מהבמה. יצירותיהן — *נוע תנוע* של נעה דר ו*אמת וחיה adam&id* של שרון צוקרמן ויור — מניבות להשתנות הזמן ולאופן בו "מבש הזמן" פועל על הגוף ומשנה אותו, אם לצטט מתוך דבריה של נעה דר בפאנל הסיום של הפסטיבל. במופעיהן, צוקרמן ויור ודר מוצאות מחדש את התנועה, מניעות את הזמן אל ומתוך גופן. אולם גופן אינו כפי שהיה והחזרה לבמה אינה כמו חזרה בזמן. הגוף החוזר, ביצירות של דר ושל צוקרמן ויור, כולל בתוכו היסטוריה, פרטית ואמנותית. זהו גוף שרוקד בדיאלוג עם העבר ומתוך אצירת ההווה. כך, למשל, צוקרמן ויור, בדיאלוג עם משה שכטר אבשלום, מציעה מבט אינטימי על תהליכי היצירה שלה: היא חושפת את חרושת הזמן על גופה דרך הצגת סממניו הפיזיים ומציגה את פעולת הזמן על יצירתה מתוך מגוון התייחסויות אל עברה ה"רקדני" ואל היחס בין המופע על הבמה לחדר החזרות ולקלעי המופע. אלמנט זה אף הובלט במופע של דר אשר התקיים בסטודיו הפרטי שלה, כאשר הצופים יושבים אל מול המראה הגדולה והחשופה ומביטים בדמותה המוכפלת של דר ובה בעת, גם בהשתקפותם שלהם. אל מערך זה מצטרף המבט של דר על יצירתה, המופיע מתוך ציטוטים אישיים ואמנותיים, המגדירים את גופה כמעין ארכיון.

הגוף ביצירות רבות בפסטיבל אכן עוצב ככלי שמאחסן בתוכו מסמכים תרבותיים וחוויית אישיות או קולקטיביות; אתר שבו נשמרים ומעובדים ציטוטים וניסוחים שננגזו בחוויה, נחרטו בגוף או שנקלטו בתודעה. כך, למשל, הגוף־ארכיון הופיע ביצירתה של נעה דר, אשר שורה במופע ניסוח מתוך מאגר התנועות שיצרה וצברה במהלך השנים; בדומה, וולמיר קורדיירו (Coredeiro) ומרסלה סנטאנדר קורבלן (Corevalan) הנכחו ביצירתם *epoch*, דרך אזכורים, רמיזות וציטוטים, היסטוריה של מחול שלרוב איננה נכללת בקנון של המחול המודרני. דרך הצטברות של מחוות, תנועה ופעולות קוליות, ביצירתם הזמן הפך לחומר. תנועת הגוף האינטנסיבית על פני משך זמן המופע יצרו זיעה, ועל הבמה זו הפכה לחומר סיכה שאפשר לצמד הרקדנים לנוע בחופשיות. כך הפכה הזיעה לחומר מרתק אשר עובד אל תוך הפרפורמנס של הגופים, כמו גם לדימוי עבור תוצרי הזמן ואפשרותו של הגוף הרוקד ליצור מתוך חומריו.

במופעים רבים, שהוצגו בפסטיבל, גם הקול הפך לחומר, באמצעותו הודגשה נוכחותו של הגוף ככלי הכולל את תנועת הזמן. ביצירה של צוקרמן ויור, הגוף כולל קולות אחרים כחלק בלתי נפרד מהסומטיות שלו; ואולם הקולות האחרים השוכנים בגוף לא נותרו קפואים ולא נשתמרו כפי שהיו. מתוך חיקוי, הכפלה ותיווך, הגוף — ממש כמו הארכיון — הוצג כמעבד ומשנה את החומרים שנכנסו אליו. כך הגוף תפקד כמדיום המאפשר לזמן לפעול על הקולות שבתוכו ואלו מניבים, כמו בתמורה, משמעויות חדשות. צוקרמן ויור הציגה את מורכבות היחסים בין הגוף לקולות אחרים המתאכסנים בו ובוקעים ממנו, כאילו היו זרים לו; מתוך הדיאלוג, שהריבוי הוא חלק בלתי נפרד מזהותו, נוכחותו וקולו. לדעתך, רגע השיא של הריבוי התקיים בפעולת 'הדיבור מהבטן' המוצגת במופע: בשירה ודיבור בשפתיים חתומות; הגוף שמשדר מתוכו קולות אך מתכחש לפעולת התיווך. הדיבור מהבטן מעצב את אשליית הנוכחות של סובייקט אחדותי הפועל על הבמה. זהו דימוי

המפרק את האשליה שהקול הוא עדות לזהות הדוברות המגדירות מחדש את הקול כאמצעי מבע המבטא ריבוי זהויות שאינן נלוויות בשדה החזותי. ברגעים אלו, צוקרמן ויור ושכטר אבשלום הציגו על הבמה את הנתק בין הקול למקורו, שהוא אחד המאפיינים הבסיסיים של המדיה.

אם הגוף מופקד על תכולתו אזי הוא גם זה שמופקד על מלאכת הרכבת הסיפור שלו. הוא מספר את סיפורו של הזמן ואת האופן בו הזמן ממשמע את הגוף. במבט זה, הזמן מכתוב את השתנותו, מבנה את התנועה שלו, ולפיכך גם מעצב את הזיכרון שלו. יצירתה של סמירה אלגו *Cock Cock...How's There?* מציגת את יום השנה לאונס הראשון שעברה, שהוא הראשון בסדרה של תקיפות מיניות שחווה. דרך סדרת פעולות פרפורמטיביות מצולמות ומוקרנות בפני הקהל, יום השנה הופך בעבודה זו לממשות ודימוי, עבור האופן בו הזמן של הגוף מופרע ונקטע, סוטה מהליניאריות שלו והופך למעגלי. הגוף דורש לשוב אל האירוע, לשחזר, להחזיר לעצמו את השליטה דרך החזרה. בתנועתו הספירלית ובפיתוליו הזמן החולף מזכיר לאלגו את חוויית האונס שעברה — את אותם רגעים בלתי נסבלים בהם הגוף הפך לאובייקט. שמו של המופע הוא משחק מילים צלילי לביטוי Knock Knock... s there'Who, שלעיתים קרובות משמש, בין היתר, באגדות עם המתארות סצנה של זאב תחמן המערים, על ידי התחפשות, את הטרף בו הוא חומד. ואולם בהקשר הנוכחי האלוזיה בין כינוי איבר המין (cock) לפעולה (knock) מבנה את הגוף כתיבת תהודה. הגוף כאובייקט הופיע שוב ביצירתו של אריאל ברונז *me2much*, בו ערך ברונז מופע השתתפותי במרכז הזמנה (בלתי מפתה, יש לומר) לצופים לבוא לקדמת המופע ולשחזר, ביחד אתו, מקרה של תקיפה מינית שחוו. כמו אלגו, כך גם יצירתו של ברונז, מזכירה לצופים רגעים בהם היה הגוף כלי — את ה"ככות" של הגוף, את היותו כמו מקום ניתן ונתון לחדירה.

היחסים בין פנים הגוף לשטחו, בין ה"ככות" שלו למהותו, הופיעו גם ביצירתה של בשמת נוסן *בה זה*. יצירתה של נוסן עסקה, בין היתר, בהשתנות הגוף, בתהליכים הפועלים עליו ובתחושת הזרות שמלווה תהליכים אלו. עם פתיחת המופע, נוסן הקימה על הבמה אוהל ששימש אותה לאורך המופע כמעין "ביסיס אם" בתוך מרחב הבמה "האחר". פסקול המופע — המורכב מקול בתה הפעוטה של נוסן — מהפך את היחסים "הטבעיים" בין קול האם העוטף את התינוק ומשמש לו כמעין "מראה אקוסטי", בלשונו של הפסיכואנליטיקאי דידיה אנזיה (Anzieu). כך המילים *בה זה* הופכות במופע זה לקוד המכתיב את תנועתה של נוסן על הבמה, ומבנה עבורה את תחושת המרחב המוכר שהופך לזר. כך, גופה של נוסן מודגש כגוף המכיל בתוכו ומונע מתוך קול אחר. המנגנונים והדפוסים שמהם נרקם קשר עמדו גם במרכז היצירה של מור שני *לאביום: בעיית היונתנו יחד*. דפוס המפגש בין צמד הרקדנים מוצגים במופע של שני מתוך מנגנונים חזרתיים כמנגנון בלתי נשלט של דפוסים וזכפים, שמחוללים את הרקדנים ויוצרים את המפגש ביניהם. לעיתים המפגש בין הצמד מלטף, מחבק; פעמים אחרות הם מתנגשים זה בזה בעוצמה מכאיבה. התנועה מניעה אותם והם מניעים את הקשר שנתקם ביניהם. עם התעצמות התנועה המעגלית החזרתית במופע, צמד הרקדנים נכנס לטראנס. או אז, הקשב שלהם לגירויים חיצוניים מתעמעם והיכולת שלהם לחוות ולהרגיש מציאות חיצונית להם נחלשת ומיטשטשת. ברגעים אלו, צמד הרקדנים חווה, על הבמה אבל גם מחוצה לה, את השינויים בתפיסת הזמן מרחב מתוך תנועה פיזית.

לסיכום, הגוף הפרימי TV, על פרשנויותיו השונות במופעי הפסטיבל, הנכוח את המתח בין היותו מנגנון מכני המתווך דרכו זמן לבין היותו אובייקט עליו חרושים סממני הזמן ופצעיו. זהו גוף שסממני הזמן ניכרים עליו: הוא גם שעון וגם ארכיון; גוף שמשדר זמן אך, בה בעת, מודע לכישלון הבלתי נמנע של התנגדות לחלוף הזמן. זהו גוף שמשמש בעברו כאנגריה דינמית ובהווה שלו כמהות המחוללת את נוכחותו.

רות אביליוביץ היא מרצה בחוג לתיאטרון באוניברסיטת חיפה.